

մութ դեղինի զարնող, քափանցիկ կամ փայլուն .

Հավերժան, ծիլին կողմը սուր, առանց ուռած բլլալու չեցուն .

ձեղքը որոշ, եւ երկու կողմի շրթունքը բարձր :

Ըստ շօշափելեաց .

Մաքուր՞, մէջը աղտոտութիւն չունեցող .

Կոնակը ողորկ .

Կաշին բարակ .

Վերի ծայրը քաւ եւ կակուղ .

Շփելու ասունդ, մատիդ տակը կըզտորի՝ իբր քե եզտու բլլար .

Չով .

Ծանրութիւնը՝ մեկ քոոր (քիլոն՝ օրինակի համար) 156 կամ 158 լիար :

Ըստ հօտոտելեաց .

Ամենեւին անհոտ :

Ըստ ճաշակելեաց .

Երբոր ծամնա՝ անուշամա՞մ է խմորի պէս, եւ կամ պտղոյ համ ունի :

Ըստ խսելեաց .

Ափերուդ մեջ որ շարժնա՝ կըխըշրտայ, եւ կամ լաւ չորցած ու ստաճութիւն մը առած հունտերուն ձայնը կընան .

Ըսածներեա ինքիւրմէ կրնետեի քե ուրեմն մարդուս զգայարանքը առողջ պիտի ըլլան որ այլեւ-

ծայրն ալ սեւ բիծ, գունաքափ ձերմակ . կարմրի զարնող ձերմակ, ակալով որ ձեղքես՝ մէջը ալիւրի պէս երեւցող .

Ուռած ու պարապ .

Ըստ շօշափելեաց .

Որոմով եւ ուրիշ հունտերով խառն .

Կոնակը կորնճմըտած .

Վերի ծայրը սեւ փոշի ծածկուած, որ փտութեան նշան է .

Մատի տակ զգտորի .

Տաք .

Ծանրութիւնը՝ խիստ գեշ տեսակին մեկ քոոր 134էն 142, միջակինը՝ 147էն 150 լիար :

Ըստ հօտոտելեաց .

Խմորի հոտ ունեցող, կամ տաքցած պարարտութեան հոտ մը ունեցող :— Ցնցի հոտ ունեցող . վասն զի ցնցակը ցորենը՝ բանրրութեան (միւրավերի) չրին եւ կամ ձեծած ու եղը հաճած ընկուզի հոտին նման հոտ մը կուսենայ :— Փտտածի հոտ ունեցող, տափալ ու սիրտ խառնող :

Ըստ ճաշակելեաց .

Երբոր ծամնա, խմորած ըլլայ նե՛րբորսահամ է, իսկ քե որ վերի ծայրէն փտութիւնը սկսած է, լեղի ու անհամ կըլլայ :— Թէ որ ակալայիդ տակը չճարիք ու չցտորեք, հապա կըտափկի, նշան է քե շահասեք ցորենափաճառը ցորենը բրջեր է որ ծանրութիւնը աւելնայ :— Արուած ու քաղցումնեղ համը նշան է որ ցորենը առաջ ձկեր ու ետքը չորցեր է . քերեւ կծութիւն մը որ ունենայ՝ հրեցած ըլլալը կիմացուի :

Ըստ խսելեաց .

Գրեթէ ամենեւին ձայն մը չհաներ :

այլ բաներուն որակութիւնները հասկըցընեն . իսկ քե որ առողջ չըլլան՝ անոնց վկայութիւնը սուտ կեցիկ :

Ուստի

Ճաշակելիք) Զերմը բոնած մարդուն համար խիստ համեղ կերակուրներն ալ անհամ կերենան :

Հոտոտելիք) Հարբուխ (զիւքքեամ) եղած մարդուն քիբը Սիմիլիայի սաստկահոտ ընչադեղին (ենֆիէին) ալ հոտը չառնէր :

Շօշափելիք) Դարբինին (տեմիրճիին) կոշտ կապած ձեռուրները բանի մը ողորկ ու փափուկ ըլլալը չեն զգար :

Տեսանելիք) Դեղնացաւ (սարբլըզ) ունեցողին աչքին ամեն բան դեղին կերենայ :

Լսելիք) Մեկուն հարբուխը քե որ ականջին իջնայ, ամենեւն սուր եւ անոյշ ձայնն ալ հաստ ու անհամ կուզայ իրեն :

Ապա ուրեմն այլեւայլ բաներուն որակութիւնները հասկընալու համար, կամ քե անոնց զգացմունքը ընդունելու համար, պէտք է որ մեր զգայարանները պակասութիւն չունենան . ինչպէս որ հային ալ՝ մէջը զարկած բաները ճիշդ երեւցընելու համար պէտք է որ պակասութիւն չունենայ, հապա ըլլայ կոկ, ողորկ, շիտակ եւ մաքուր :

(Մնացածն ուրիշ անգամ) :

ՆՈՐԱԶՆԻ ԲՈՂՈՐԱԿԻՐ

Արուեստից մեջ եղած նորաձեւութիւնները երկու տեսակ կրնան բաժնուիլ, մեկը առ ի զարդ եւ ի գեղեցկութիւն, մեկալը յօգուտ եւ ի դիւրութիւն : Այս երկու տեսակ նորաձեւութիւնն ալ մտած է միշտ նաեւ ամեն ազգաց գրեթէ մեջ : Գեղեցկութեան ու զարդի համար անբիւ փոփոխութիւններ եղած են մեր հայերէն գրեթէ ձեւին վրայ . հին ձեւագրաց մեջ՝ ձագագիր, մարդագիր, ծաղկագիր, կենդանագիր ըստաճներէն մինչեւ մեր օրերուն վայելուչ գեղագրութեանց մեջ ձեւերը : Իսկ դիւրութեան եւ օգտի համար՝ յայտնի է քե Մեսրոպեան երկարագիր տառերը հետգնեակ կտրութիւնին կորսընցընելով՝ քառակուսի ձեւ առեր են, մանրըցեր են, փոփոխուեր են, մինչեւ հիմակուան նօտր ու շղագիր ըստած ձեւերը առեր են . որով հին երկարագրէն գրեթէ նոյնչափ հեռացեր են՝ որչափ Արարացոց գիրը երբայականէն, լատինը յունարենէն, ռուսը կիւրեղեան ըստած գրերէն :

Քանի որ մեր ազգին մեջ տպագրութեան արուեստը մտաւ, ժԲ, ժԳ, եւ ժԴ դարերուն մեջ գրուած ձեռագիրներուն գեղեցիկ բոլորագրերը օրինակ եղան տպագրութեան գրերուն. անոնց մեջ ալ քեպետ Ոսկան վարդապետին Ամսդերտամ փորագրել տուածները աւելի հաճոյ եւ ընդունելի եղան իրաւամբ՝ քան թէ նոյն ատենները Վենետիկ, Հրոմ, Կոստանդնուպօլիս եւ Մարսիլիա փորագրեալները, բայց ընդհանրապէս ամենն ալ մեկ ձեւի՝ մեկ ոճի վրայ ըլլալով, նոյն գեղեցկութիւնը եւ նոյն պակասութիւններն ամենուն վրայ ալ կը տեսնուին։ Այս պակասութեանց գլխաւորները չորս հատ երեւցեր էին միշտ մեզի, եւրոպացուց գեղեցիկ ու կանոնաւոր գրերուն հետ բաղդատելով. այս ինքն

Նախ՝ ուղղահայեաց դրիւք կենալու տեղը, (ինչպէս որ երկաթագիր ըստած գլխագիրը կը կենայ՝ առանց մէկդին կամ մէկալ դին ծոելու,) բոլորագրոյն դէպ ի առջեւ պառկած՝ շղագրի ձեւով կենալը։ Այս դիրքը ոչ միայն տգեղութիւն կուտայ գրերուն, — մանաւանդ երբոր գլխագրի, նօտր գրի, կամ եւրոպական գրի քով հանդիպին, — այլ եւ կարդալու դժուարութիւն կը պատճառէ, եւ մարդուս աչքը շուտ կը յոգնեցնէ. ինչպէս յայտնի է նաեւ անկեց՝ որ եւրոպացուց նօտր գիրը կարդացողը աւելի շուտ կը յոգնի քան թէ բոլորգիրը կարդացողը։

Երկրորդ, գրեթէ ամեն գրերուն ալ քառակուսի ձեւ մը ունենալը. որով քեպետ միակերպութիւն մը կառնէ իրենց իրարու քով շարուածքը, բայց այս միակերպութիւնը չափէ դուրս ըլլալուն համար գեղեցկութիւն մը չի տար, կը ձանձրացնէ. անկեց ի գատ, կարդալու ալ դժուարութիւն կը պատճառէ, մանաւանդ նոր սորվողներուն, գրեթէ բոլոր գրերն ալ իրարու նման երեւցնելուն համար։

Երրորդ, մեկ քանի գրերուն իրարու սաստիկ նման ըլլալով՝ անդադար մէկմէկու հետ շփոթիլը. ինչպէս ասոնք, ատ, գդ, գդ, ոս. որով խիստ շատ համբակներ՝ եղը եզ կը կարդան, եղնիկը եզնիկ, դալիքը գալիք, խստորը խտտոր, դստիկոնը դստիկոն, գաղտնագուշակը գազանագուշակ, տուանը տուտն, նոտարը նստար եւ այլն. մինչեւ գիտուններ ալ կան որ Թեգրացին Թեղրացի կը կարդան, Վազգէնը Վազդէն, Եղիփազը Եղիփաղ եւ այլն։

Չորրորդ, քանի մը գրերուն պատճառաւ տպագրութեան մեջ քաշուած դժուարութիւնները. որով հարկ եղած է շատ մը ծոցագիր ըստած գրեր հնարել որ պոչաւոր գրերուն քով հանդիպած ատեններն՝ հեռու ջման անոնցմէ. այսպիսի են գ,

ը, է, դ, շ, ջ, վ։ Դարձեալ, քանի մը գրերուն վերի կամ վարի ծայրերուն չափէն աւելի դուրս երկըննալը, որով իրենց քովի գրերէն հեռու կը մնան՝ թէ որ քափուածքին մեջ այն ծայրերը կապարին լայնքէն դուրս չեցնեն. իսկ եթէ դուրս ելլեն, անդադար կը կոտորին. այսպիսի են մասնաւորապէս մ եւ յ գրերը։

Անա այս չորս պակասութիւններն ալ մեր տպի գրերուն վրայէն վերցընել ուզելով՝ հարկադրեցանք այս նոր ձեւիս վերածել գանոնք. եւ ուրախ ենք որ արհեստէ հասկըցող ու կիրք ախորժակի տէր անձինք իմաւորենք ալ հաւնեցան այս ոճին, ու ասոր գեղեցկութիւնն ու դիւրութիւնը ինչպէս որ պէտք է հասկըցան ու գովեցին։

Մեր եւ անոնց կարծիքը հաստատելու համար դնենք հոս բոլոր մեր այբուրենը՝ ինն եւ նոր ձեւերը դիմացէ դիմաց բերելով.

ա	ա	ծ	ծ	ջ	ջ
բ	բ	դ	դ	ա	ա
գ	գ	է	է	ս	ս
դ	դ	ձ	ձ	վ	վ
ե	ե	ղ	ղ	տ	տ
զ	զ	ճ	ճ	ր	ր
է	է	մ	մ	ց	ց
ը	ը	յ	յ	ւ	ւ
թ	թ	ն	ն	փ	փ
ժ	ժ	շ	շ	ք	ք
ի	ի	ո	ո	օ	օ
լ	լ	չ	չ	ֆ	ֆ
խ	խ	պ	պ		

Դրեր կան որ բերես քիչ մը աւելի կրնան շրտկուիլ կոկուիլ ու աւելի գեղեցկանալ. բայց այնպիսի մանր փոփոխութիւնները եական բաներ չեն, ու կամաց կամաց կրնան ըլլալ։

Մենք առ այժմ ասոր կը փափաքինք որ գրավարժ չեղող անձինք այս նորաձեւութիւնը տեսնելով մէկէն ի մէկ չխըրտին. սիրտ ընեն քանի մը օր կարդալու, շուտ մը ասոր ալ կը վարժին։ Իսկ եթէ հին բոլորագրոյն արդէն վարժած հնասերներէն ոմանք այս մեր նորաձեւ գրերուն նորաձեւ ըլլալուն համար միայն չհաւնին, անոնց ըսելու խօսք չունինք. վասն զի, ինչպէս որ առաջ ալ ըսինք, այս նորաձեւութիւնս ընելու ատեն՝ մեր միտքը ամենեւին ընդունայն զարդասիրութիւն չէ, այլ օգտակար եւ հարկաւոր կատարեալագործութիւն մը տալ մեր ազգային մեսրոպեան գեղեցիկ նշանագրաց։